

İDARİ İŞLEMİN GERİYE YÜRÜMEZLİĞİ İLKESİ

*Yrd. Doç. Dr. H. Eyüp ÖZDEMİR**

Yasalarda öngörülen şartlara uygun olarak yapılmış ve yürürlüğe girmiş olan bir idari işlem, yürürlük tarihinden itibaren hukuki sonuç doğurur. “İdari işlemin geri yürümezliği ilkesi”, idari işlemlerin yürürlüğe giriş tarihinden geriye yürütülememesini ifade eder.¹ Yani, idari işlemlerin içerdiği etki, hüküm veya sonuç geçmişe etkili olamaz.² Dolayısıyla idari işlemler geçmişe etkili sonuç doğurmazlar.

Danıştay, idari işlemlerin geriye yürümezliği ilkesini konuyla ilgili kararlarında sürekli vurgulamaktadır. Danıştay 10. Dairesi’ne göre; “Bakanlar Kurulu Kararı idari bir tasarruf olup, idare hukukunun genel ilkeleri uyarınca yayımından itibaren hüküm ifade etmesi gerektiğinden, geriye yürür hüküm ve sonuç getirmesi hukuka aykırıdır”.³

Danıştay 10. Dairesi’nin bir başka kararına göre ise; “Her ne kadar idareler idari işlemleri kamu yararı amacıyla her zaman değiştirme yetkisine sahip iseler de; idari işlemin geri yürümeyeceği idare hukukunun temel ilkelerindedir.”⁴

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’na göre de; “İdari işlemler yürürlüğe girdikleri andan itibaren hukuki etkilerini gösterirler ve idari işlemlerin geriye yürümezliği ilkesi, gerek yargısal kararlar gerekse öğretide kabul edilmiş bir idare hukuku kuralıdır. Bakanlar Kurulunca yasayla tanınan düzenleme yetkisinin geçmişe yürümezlik ve belirlilik unsurlarını içeren hukuki güvenlik ilkesine uygun kullanılması hukuk devleti olmanın doğal ve zorunlu gereğidir. Dava konusu kararnamedeki fonların gelir ve kurumlar vergisi üzerinden, belirlenen oranlarda alınan mali yükümlülük olduğu dikkate alındığında vergilendirme dönemi sona erdikten

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1 GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref - TAN, Turgut, İdare Hukuku, Cilt: 1, Ankara 1998, s. 357.

2 YAYLA, Yıldızhan, İdare Hukuku, İstanbul 1990, s. 102.

3 Danıştay 10. D., T. 26.05.1992, E. 1991/4571, K. 1992/2237, Danıştay Dergisi, Sayı: 86, s. 555.

4 Danıştay 10. D., T. 17.12.1985, E. 1985/1132, K. 1985/2134, www.danistay.gov.tr

sonra daha önce belirlenen ve duyurulan yükümlülüklerin artırılmasının geçmişe yürümezlik ve belirlilik unsurlarını içeren hukuki güvenlik ilkesiyle bağdaştırılmasına olanak bulunmamaktadır.”⁵

İdari işlemlerin geriye yürümezliği ilkesi, düzenleyici veya birel işlem ayırımı yapılmadan uygulanır.

Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, kural olan idari işlemlerin ancak yapıldıkları andan ilerisi için sonuç doğurmaları, geçmişe yönelik etki etmemeleridir⁶. Bu ilke, kazanılmış haklar sorunu ile de doğrudan ilişkilidir⁷. Hatta Duran’a göre, geriye yürüme yasağı, kazanılmış hakları ve müesses durumları korumak ve hukuki ilişkilerde istikrarı sağlamak gerekliliğinden doğan bir sosyal hayat kuralıdır⁸.

Danıştay 10. Dairesi de; “Dava konusu işlemle 17.8.1979 tarihindeki 13 sayılı tebliğin devamı listede adları belirtilen kağıtlar stoku nazara alınarak yapılan tahakkuk onaylanarak yükümlülüğün geriye yürütülmesine olanak tanınmış ve kazanılmış haklar zedelenmiştir.”⁹ anlatımıyla, geri yürüme yasağı ile kazanılmış haklar arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır.

Dolayısıyla, bu ilkeye aykırı işlemler iptal sonucu ile karşı karşıya kalacaktır.¹⁰ Ancak, “idari işlemin geriye yürümezliği” ilkesinin bazı istisnaları mevcuttur.

Örneğin, ilgililerin lehine, onlara hak tanıyan işlemlerin geriye yürütülmesi kabul edilebilir. Bu durumda, geriye yönelik etki doğuran işlemin bir başkasının menfaatini ihlal etmemesi koşulu aranmalıdır.¹¹

Öte yandan, bir idari işlemin geçmişe etkili olacağı yasada açıkça belirtilmiş de olabilir. Bu durumda işlem geriye yürür.¹² Nitekim, Danıştay 17.03.1975 tarih ve 975/518 sayılı bir kararında belirli sürelerle düzenlenen geçici tarifelerle ilgili olarak, bunların son geçici tarifenin yürürlükten kalkmasından sonra yeni tarifenin yürürlüğe konulmasının hukuki boşluğu önleme ve yasanın emredici hükümlerini uygulama açısından zorunlu olduğunu belirtmiş ve “Son muvakkat tarife olan 3 üncü muvakkat tarifenin yürür-

⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, T. 15.01.1999, E. 1997/417, K. 1999/81, www.danistay.gov.tr

⁶ YILDIRIM, Turan, İdari Yargı Notları, İstanbul 2004, s. 38.

⁷ OĞURLU, Yücel, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu, Ankara 2003, s. 60.

⁸ DURAN, Lütfi, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul 1982, s. 291.

⁹ Danıştay 10. D., T20.04.1982, E. 1982/462, K. 1982/921, www.danistay.gov.tr

¹⁰ BEREKET, Zuhâl, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996, s. 109.

¹¹ YILDIRIM, T., age., s. 38.

¹² GİRİTLİ, İsmet. - BİLGİN, Pertev - AKGÜNER, Tayfun, İdare Hukuku, İstanbul 1998, C. II, s. 15.

lük tarihi sonu olarak 1.1.1971 tarihi tesbit edilmiş bulunmakta idi. Bu durumda taşımanın durmaması veya arada bir hukuki boşluk meydana gelmesi için... tarifenin tesbitinde mecburiyet bulunan yürürlük tarihinin, son muvakkat tarifenin bitiş tarihi olan 1.1.1971 tarihi olarak tesbiti kanun ve tüzüğün amir hükümlerine uygun bir mecburiyet olmaktadır” demektedir.¹³ Ancak, yasal düzenlemelerle idari işlemlerin geriye yürütülebileceği istisnai bir durum olarak kabul edilmelidir. Sadece ilgililer lehine bir hak tanınması halinde, kazanılmış hak veya haklı beklentilerin korunması gerektiğinde ya da hakkaniyeti sağlamaya yönelik makul durumlarda bu istisnanın kullanılması gerekir.

Bir diğer istisna ise, idari yargı mercileri tarafından işlemin iptali durumunda ortaya çıkabilir. İdare işlemin yargı mercileri tarafından iptali üzerine, bu iptal hükmünü yerine getirirken, iptal hükmünün geçmişe etkili sonuçlar doğurması sebebiyle, geçmişe etkili kararlar alabilir.¹⁴

İptal davasının konusu, idari bir işlemin hukuk kurallarına aykırı olup olmadığını incelemek ve aykırı ise işlemi ortadan kaldırmaktır.¹⁵ İptal davasının amacı ise, idarenin hukuka aykırı işlemlerini ortadan kaldırmak suretiyle, onun hukuka bağlılığını sağlamak ve bu sayede hukuk düzenini korumaktır. Davacı, idarenin işleminin hukuka aykırı olup olmadığını inceler ve bir hukuka aykırılık tespit ederse işlemi geçmişe etkili olarak iptal etmesi için idari yargı merciine başvurur.¹⁶

İptal davası, hukuk devletinde, idarenin hukuka uygun hareket etmesini sağlayan en etkili yollardan biridir. İptal davasında, idari yargı mercii, idarenin yerine geçerek, iptal ettiği kararın yerini doldurmak üzere, hukuka uygun yeni bir karar alamaz.¹⁷ Yani iptal kararı, idari işlemin yerine geçmez, onu tesis edildiği andan itibaren ortadan kaldırır, hukuken yok eder, ama ortaya çıkan boşluğu doldurmaz.¹⁸

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, iptal kararlarının sonuçlarını açıklayan bir kararında; “İdare hukuku ilkelerine göre, iptal davaları incelenirken, iptali istenilen işlemin tesis edildiği andaki durum yargılanır ve iptal kararı, idari işlemi tesis edildiği tarihten itibaren ortadan kaldırır. Çünkü sakat bir idari işlemin hukuk düzenine girmesi ile hukuka aykırı bir

¹³ GÖZÜBÜYÜK, A. Ş. - TAN, T., age., s. 357.

¹⁴ GİRİTLİ, İ. - BİLGİN, P. - AKGÜNER, T., age., s. 154

¹⁵ ASLAN, Zehreddin, İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulması, İstanbul 1994, s. 15.

¹⁶ AZRAK, Ali Ülkü., İptal Davalarının Objektif Niteliği Üzerine Düşünceler, Onar Armağanı, İstanbul 1977, s. 146.

¹⁷ GÖZÜBÜYÜK, A. Ş., İptal Davasının Sonuçları, Prof. Dr. Yavuz Abadan'a Armağan, Ankara 1969, s. 329.

¹⁸ ÖZEREN, Ahmet Şükrü-BAYHAN, Taci, İdari Yargı Kararlarının Uygulanması, Ankara 1992, s. 48.

durum doğar. Bu durumun giderilebilmesi için iptal kararı hukuken sakat idari işlemi geriye yürür bir biçimde ortadan kaldırır ve hukuka aykırı işlem yapılmasından önceki duruma dönülür.”¹⁹ anlatımına yer vermiştir.

Yukarıda anılan Danıştay kararında da belirtildiği gibi, idari işlemin iptaline ilişkin karar geri yürür, yani geçmişe etkilidir. İptal kararı sakat işlemi yapıldığı andan itibaren ortadan kaldırır. Sakat işlem ortadan kalkınca, hukuka aykırı olmayan, yani sakat işlemin yapılmasından önceki duruma dönmüş olur.²⁰

Genel düzenleyici işlem, yargı organı tarafından iptal edilirse, idarenin herhangi bir işlem yapmasına gerek kalmadan kendiliğinden sonuç doğurur. İptal kararından sonra hukuk alanında artık böyle bir düzenleme yoktur. İdarenin yapması gereken bu düzenleyici işlemi uygulamamaktır. Elbette idare iptal edilen düzenleyici işlem yerine her zaman yenisini yapabilir, ancak düzenlemeyi yaparken iptal kararını göz önünde bulundurmalıdır, aksi takdirde aynı sonuçla bir kez daha karşılaşabilir.²¹

Düzenleyici işlem iptal edildiğinde, eski işlemin onun yerine geçip geçmeyeceği sorunu da kişilerin içinde buldukları hukuksal durumun tespiti açısından önemlidir. Karavelioğlu, düzenleyici işlemlerin iptali durumunda, o alanda daha önce yapılmış, yani iptal edilen işlemin ortadan kaldırdığı bir düzenleyici işlem mevcut ise, bu düzenleyici işlemin otomatik olarak yürürlük kazanacağını söylemektedir. Bu konuda idarenin herhangi bir işlem tesisine gerek yoktur.²² Danıştay’ın da vermiş olduğu bir kararın bu görüşlerle aynı doğrultuda olduğu görülüyor. Söz konusu kararda şu tespitler yapılmaktadır:

“... Danıştay’ın otuz seneyi aşan istikrar kazanmış içtihatlarına göre iptal kararları dava konusu işlemi hiç tesis edilmemiş kılma ve önceki hukuki durumun geri gelmesini sağlayan kurallardır.

Eğer birel bir idari işlem iptal edilmiş ise idare, bireyin eski hukuki durumunu kazanması için gereken işlemleri yapmakla yükümlüdür; dava konusu işlem gibi düzenleyici bir işlem iptal edilmiş ise, ortada hukuken doldurulması zorunlu bir boşluk oluşmadıkça, verilen yargı kararı idarenin herhangi bir uygulama işlemine gerek kalmaksızın hukuki sonuçlarını ortaya koyar, başka bir anlatımla iptal edilen düzenleyici işlemin uygulanabilirlik (icrailik) niteliği son bulur ve işlemin yapılmasından önceki hukuki durum yürürlük kazanır. Örneğin herhangi bir tüzük veya yönetmeliğin belli bir maddesini kaldıran veya değiştiren bir tüzük veya yönetmelik için iptal

¹⁹ DİDDGK, T. 30.09.1994, E. 1993/247, K. 1994/559, Danıştay Dergisi, Sayı: 90, s. 213.

²⁰ ULER, Yıldırım, İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları, Ankara 1970, s. 25.

²¹ ÇAĞLAYAN, Ramazan, İdari Yargı Kararlarının ve Sonuçlarının Uygulanması, Ankara 2000, s. 154.

²² KARAVELİOĞLU, Celal, İdari Yargılama Usulü Kanunu, Trabzon 1993, c. 2, s. 689.

kararı verilmiş ise değişiklik yapan hüküm uygulanmaz ve değiştirilen hüküm yürürlükte kalır.

Anayasa Mahkemesi'nin bir yasayı yürürlükten kaldıran yasanın iptal edilmiş olmasının, yürürlükten kalkan yasanın kendiliğinden yürürlüğe girmesi sonucunu doğurmayacağı yolundaki içtihadının, idari yargıda iptal (yürütmenin durdurulması) kararlarının hukuki sonuçları yönünden kabulu olanaksızdır. Çünkü Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu içtihadı Anayasa'nın 153 üncü maddesinde ifadesini bulan ve Anayasa Mahkemesi'nce verilen iptal kararlarının geriye yürümeyeceği yolundaki kuralın zorunlu ve doğal sonucudur. Oysa idari yargıda iptal kararları (ve buna bağlı olarak yürütmenin durdurulması kararları), yukarıda açıklandığı ve bilimsel içtihatlarda tartışmasız kabul edildiği gibi, dava konusu işlemin tesis edildiği andan itibaren hukuki sonuç doğurduklarından, bir düzenleyici işlemi kaldıran veya değiştiren yeni bir düzenleyici işlemin idari yargı yerince iptal edilmesi (veya yürütmenin durdurulması) halinde, eski düzenleyici işlem hiç değiştirilmemiş ve kaldırılmamışcasına uygulanma niteliğini sürdürür. Aksi bir yorumu, hukuk düzenine vaki ihlalleri ihlalin vuku bulduğu tarihten itibaren ortadan kaldırmayı amaçlayan iptal davaları ve bu davaların hukuksal araçları olan iptal (ve yürütmenin durdurulması) kararları ile bağdaştırmak mümkün değildir."²³

Görüldüğü gibi Danıştay, iptal kararı söz konusu olduğunda eski hukuki durumun kendiliğinden yürürlüğe gireceğini belirtmektedir. Ancak İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesinde idari yargı yetkisinin, idari işlem ve eylemlerin hukuka uygunluğu ile sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bu maddede yer alan düzenlemeye göre, mahkemeler, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde karar veremezler. Aynı kanununun 28. maddesinde ise, idarenin yargı mercilerinin verdiği kararlara göre, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecbur olduğu belirtilmektedir. Kanun, bu sürenin hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemeyeceğini hükme bağlamaktadır. Dolayısıyla, iptal edilen bir işlemin yerine eskisinin yürürlüğe girmesi ve Danıştay'ın da bu yönde karar vermiş olması İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun bu hükümleri açısından tartışılır niteliktedir. Çünkü Danıştay'ın bu tutumu, yargı organının idare yerine geçerek işlem tesis ettiği şeklinde yorumlanabilir. Halbuki, işlemin iptali halinde idarenin en geç otuz gün içinde bu boşluğu doldurması gerekir.

Birel işlemlerde ise, bazı durumlarda işlemin iptali, hem hukuki hem de fiili etkilerini kendiliğinden doğurur. İdarenin herhangi bir işlem yapmasına gerek kalmaz. İmar planında konut alanı olarak belirlenen yere, imar planı değişikliği yapılmadan, fabrika ruhsatı verilmesi işleminin iptali, in-

²³ Danıştay 5. D., T. 25.02.1998, E. 1997/13, K. 1998/515, Danıştay Dergisi, Sayı: 97, s. 308.

şaat ruhsatının iptal edilmesi gibi izin niteliği taşıyan işlemler iptal edildiğinde, bu karar hem hukuki hem de fiili sonuçlarını kendiliğinden doğurur. İzin verilmemiş duruma dönülür. Bir hukuki statüye dahil etme işleminin iptal edilmesi durumunda da, iptal kararı kendiliğinden sonuç doğurur. Bir köyün, belediyenin mücavir alanı içine alınması yönündeki işlemin iptali örneğinde olduğu gibi.²⁴

Daha önce de belirtildiği üzere, iptal edilen karar hiç alınmamış gibi eski durum kendiliğinden geri gelir. Eski durumun kendiliğinden geriye gelmesine, fiili ya da hukuksal bir engel var ise, idare, bu engeli kaldırmak için gereken işlemi yapmak ve hatta ilgilinin durumunu düzeltmek için gereken önlemleri almakla hukuken yükümlüdür.²⁵

Belirli bir sürenin geçmesinin hukuka aykırılığı ortadan kaldırdığı söylenemez. Ancak, kişilerin lehine doğan hukuki durumların sınırsız bir şekilde tartışma konusu haline getirilmesi, hukukun güven ve istikrar ilkeleriyle bağdaşmaz. Bu yüzden kimi hukuksal durumlar, hukuka aykırı işlemlerden doğmuş olsalar dahi korunur. İptal edilen birel işlemler açısından da konu incelenmelidir. Çünkü iptal edilen birel işlemde de kişi lehine kazanılmış bir durum ortaya çıkmış olabilir. İptal kararıyla işlem geçmişe etkili olarak ortadan kalkacağına göre durum ne olacaktır sorusu yanıtlanmalıdır.

Onar, "İptal kararı, iptal edilen karara istinad eden, onunla doğrudan doğruya alakalı bulunan tasarruflara da şamil olmakta ve bu suretle iptal hükmü, iptal edilen karara dayanan, onunla bağlı bir mahiyet arz eden tekmil ortadan kaldırmak suretiyle, makabline şamil olur."²⁶ yönündeki görüşü birel işlem iptal edildiğinde nasıl uygulama alanı bulacaktır? Bu soru, iptal edilen işlemin doğurduğu hukuki sonuçlar ve iptal edilen işleme dayanılarak yapılan işlemler için ayrı ayrı cevaplandırılabilir. İptal edilen işlemin doğurduğu hukuki sonuçlar, iptal kararından etkilenmez ve geçerliliğini sürdürürler. Örneğin atama işleminin iptali halinde, memura yapılan ödemeler geri alınmaz. Görev süresince alınan maaş işleminin doğurduğu hukuki sonuçtur. Bu sonuç iptal kararından etkilenmez. Burada ücret kazanılmış hak teşkil etmektedir. İptal edilen işleme dayanılarak yapılan işlemler ise, iptal kararından etkilenerek hukuka aykırı duruma gelirler.²⁷

Kişi, hukuka aykırı işlemin iptalini ve eski durumun tamamen geri gelmesini sağlamış olmakla birlikte yine de bu işlem dolayısıyla uğramış olduğu kayıpları tam olarak geri alamamış olabilir. Örneğin, sakat bir işlemler görevinden uzaklaştırılmış kamu görevlisi, iptal sonucunda görevine döne-

²⁴ ÇAĞLAYAN, R., age., s. 168.

²⁵ GÖZÜBÜYÜK, A. Ş. – TAN, T., age., C. 2, s. 557.

²⁶ ONAR, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul 1966, C. 3, s. 1794.

²⁷ ÇAĞLAYAN, R., age., s. 169.

bilir. Ancak kamu görevlisinin göreve dönüşe kadar geçen süreyle ilgili haklar ve kayıplar ne olacaktır?

İptal edilen işlem hiç yapılmamış sayılır ve idare, iptal edilen işlem yapılmaması idi ne olacak idi ise buna göre durumu düzeltmekle yükümlüdür. Örneğin, görevinden sakat bir işlemle uzaklaştırılmış olan kamu görevlilerinin, görev dışında geçen sürelerinin görevde geçmiş gibi sayılarak buna ilişkin kıdem, yükselme gibi haklarının tanınması gerekir. Dolayısıyla geçmişe yürür bir tasarruf inşa edilmelidir. 09.07.1966 tarihli Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında da şu gerekçeyle söz edilen esas benimsenmiştir: "... iptal kararının, kanunen belli çeşitli sebepler muvacehesinde idari tasarrufu yapıldığı tarihe kadar ortadan kaldıracağı için geçmişe şamil olduğu idare hukukunun umumi prensiplerindedir. Bu itibarla iptal davasına konu olan idari işlem ve kararın Danıştayca iptal edildiği tarihten değil idarece verildiği andan itibaren ortadan kalkmış sayılması gerekeceğine binaen, emeklilik işlemleri iptal edilen personelin emekliye çıkarıldıkları tarih ile iptal kararı üzerine yeniden vazifeye başladıkları tarih arasında geçen sürenin kıdemlerinde nazara alınması gerektiğinden, içtihadın Sekizinci Dairenin ... kararının kıdeme taalluk eden hükmü veçhile birleştirilmesine..." (karar verilmiştir). (Danıştay Dergisi, Sayı: 103-106, s. 77) Görüldüğü gibi, iptal edilen işlem yapılmamış olsa idi, kamu görevlisinin elde edebileceği şeyleri tam olarak vererek, bu yüzden hiç bir kayba uğramamasını sağlamak gerekmektedir.²⁸

O halde, bir iptal kararının gereğini yerine getirmek amacıyla, somut olayın özelliğine göre, idarenin geçmişe yürür bir işlem tesis etmesi mümkündür, hatta İYUK m. 28 gereği zorunludur. Bu durumda, iptal kararlarının yerine getirilmesi için yapılan tasarruflar da bir anlamda geriye yürüme yasağının istisnasını teşkil etmektedir.

Geriye yürüme yasağının bir başka istisnası ise, idari işlemin geri alınmasıdır. Koşulları varsa, idari işlemin hukuka uygun bir biçimde idare tarafından geri alınması durumunda, bu geri alma işlemi de geçmişe etkili olabilir, zira idarenin geri alma işlemi yeni bir işlemdir ve ilk işlemi yapıldığı tarihten itibaren ortadan kaldırır.²⁹

Belirtildiği gibi, geri alma bir idari işlemdir ve öncelikle geri alma işleminin hukuka uygun olarak yapılması, yani unsurlarında sakatlık olmaması gereklidir. Geri alma işlemi, geri almaya yetkili organ ve makam tarafından yapılmalıdır. Hiyerarşik açıdan üst makamın da ast makamın işlemi geri alma yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca usulde paralellik ilkesi gereği, hukuki düzenlemelerde aksi öngörülmedikçe, bir işlemin yapılmasında izlenen şekil ve usul kurallarına, geri alınmasında da uyulması gerekir.³⁰

²⁸ ULER, Y., age., Ankara 1970, s. 29 vd.

²⁹ TAN, Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970, s. 1.

³⁰ DURAN, Lutfi, İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul 1982, s. 422.

Hukuka uygun işlemler geri alınmaz.³¹ Hukuka uygun işlemler açısından geri almadan söz edildiği durumlarda da gerçek anlamda bir geri almanın söz konusu olmadığı, işlemin kaldırma ya da karşı işlem yolu ile sona erdirildiği görülmektedir.

Hukuka aykırı bir işlem ise, idare tarafından belli bir süre içerisinde geri alınabilir. Danıştay da 8. Dairesi'ne göre; "İdari işlemlerin hukuka aykırı bulunmaları halinde geri alınmaları mümkün ise de geri alma işleminin makul bir süre içinde, hak ve nesafet kurallarını zedelemeyecek şekilde yapılması gereklidir."³²

Ayrıca, idarenin çok ciddi ve ağır sakatlık taşıyan yok hükmünde işlemleri vardır. İdare yok hükmünde olan işlemi uygulamaya devam ettiği takdirde ortaya maddi durumlar çıkacaktır. İdarenin işlemi uygulamaya devam etmesi yargı organlarına başvurarak yokluk halinin saptanmasını gerekli kılabilir. Danıştay önüne gelen uyuşmazlıkta, işlemin yok hükmünde olduğunu saptamaktadır. O halde idare de yok hükmünde sayılacak kadar ciddi bir hukuka aykırılık taşıyan işlemi geri alabilir.³³ Hukuka aykırı işlemlerin ancak dava açma süresi içinde geri alınabileceği prensibinin bir istisnasını oluşturan bu durum, yok hükmündeki işlemlerin herhangi bir hak doğurmamaları ve dolayısıyla yapay bir sıhhat kazanmalarının da mümkün olmaması nedeniyle benimsenmiştir.³⁴

Görüldüğü gibi, Türk hukukunda da idari işlemin geri alınabilmesi için hukuka aykırı olması ilkesi kabul edilmekle beraber, söz konusu hukuka aykırılığın iptal davasından farklı olarak daha geniş yorumlandığı görülmektedir.

Hukuka aykırı bir işlemin idari yargıda dava konusu edilebilmesi için bilindiği gibi belli bir süre koşulu öngörülmüştür. Kişi, iptal davasının süresini geçirdikten sonra bu işlemin sonuçlarına katlanmak zorundadır. Hukuk düzeninde ve ilişkilerde sürekliliği sağlamaya yönelik bu durum, idari işlemin geri alınmasında da geçerlidir. Hukuka aykırı olsa dahi, ilgisi lehine hukuki durum yaratmış olan işlemleri idare ancak belli bir süre içerisinde geri alabilir.³⁵

İlk kez Yargıtay, verdiği bir İçtihadı Birleştirme Kararında, idari işlemin geri alınmasına ilişkin süre ile ilgili esasları belirlemiştir. Kararda belirlenen esaslar şöyle açıklanmıştır: "Yokluk ile mutlak butlan durumları ayrık olmak ve kişinin gerçek dışı bildirim veya hilesi de sebebiyet verme-

³¹ TAN, T., age., s. 40.

³² Danıştay 8. Daire, T. 22.12.1993, E. 1993/2193, K. 1993/4343, Danıştay Dergisi, Sayı: 90, s. 879.

³³ TAN, T., age., s. 26.

³⁴ ERKUT, Celal, İdare Hukukunda Yokluk Teorisi, İHİD, İstanbul 1988, Sayı: 1-3, s. 87.

³⁵ GÖZÜBÜYÜK, A. Ş.-TAN, T., age., s. 370.